

Kalle Rantala

Suunnistus selviytyi sodasta voittajana (ref.)

”... että liitto nykyjään runsaan vuoden toiminnan jälkeen käsittää yli 300 jäsenseuraa ja niistä yli 30.000 yksityistä jäsentä.”¹

Toisen maailmansodan jälkitunnelmissa perustettu Suomen Suunnistamisliitto kasvoi voimakkaasti heti alkuvaiheissaan. Kasvu ei tullut tyhjästä vaan monien tahojen tekemästä työstä lajin edistämiseksi Suomessa. Suunnistuksesta ei ole tehty historiikkeja syvempää tutkimusta, mutta sitä on sivuttu monesti esimerkiksi armeijaan ja suojeluskuntiin liittyvissä tutkimuksissa. Tässä artikkelissa pohditaan suunnistuksen varhaisvaiheita, aikaa ennen Suunnistamisliittoa. Miksi ja mistä suunnistukselle tuli näin suuri kasvupotentiaali?

Olosuhteet ensin

Suomi oli metsäinen ja harvaan asuttu maa 1800-luvulla, ja on sitä edelleen. Ihmiset ovat saaneet kulkea metsissä varsin vapaasti, toisten maita

hyödyntäen läpi historian. Tämän on mahdollistanut maan tapa, joka miehen oikeus yksityisten metsien kauttakulkuun. Laissa kyseisistä oikeuksista ei ole missään vaiheessa säädetty, sillä tapa on nähty liian hankalasti säädettävänä käytäntönä. Vahingon aiheuttaminen on sen sijaan ollut kiellettyä vuodesta 1889.²

Uusien kulkureittien löytäminen ja käyttäminen helpottuivat Suomessa 1600-luvulta alkaen, kun maata ryhdyttiin kartoittamaan. Maanmittauslaitoksen perustamisen myötä Ruotsi-Suomen alueesta laadittiin kartat verotuksen, isojaon sekä sodankäynnin tarpeisiin. Mittakaavat vaihtelivat tarkoista kylä- ja talokartoista aina 1:2 000 000 yleiskarttaan. Tarkemman maastossa kulun kannalta oli tärkeää kuvata korkeussuhteita. Venäjän vallan aikana vastuu korkeuskuvaamisesta oli Venäjän sotilasviranomaisilla, kun muut kartat jäivät Suomen maanmittaushallitukselle. Suunnistamisen kannalta olennaisinta oli, että venäläiset sotilastopografit kartoittivat merkittävän osan Etelä-Suomesta 1800-luvun loppupuolella. Erityisesti Pietarin puolustamisen vuoksi laaditut kartat tehtiin 1:21 000 – 1:84 000 mittakaavoissa. Itsenäistymisen jälkeen Suomen armeijan topografit jatkoivat työtä, joka painottui erityisesti Itä-Suomeen. Venäläisten piirtämän kartat olivat käytännössä paras apuväline maastossa liikkumiseen eteläisessä Suomessa aina 1940-luvulle saakka, jolloin Maanmittauslaitoksen johdolla laadittiin koko Suomesta peruskartta 1:20 000 mittakaavaan.³

Karttojen lisäksi maastossa kulkemiseen käytetään luonnonmerkkien ohella kompassia. Magneettiin perustuvasta kompassista on vuosisatojen varrella kehitetty monia erilaisia versioita. Kompasseja rakenneltiin myös kotona. Esimerkiksi Kansallismuseon kokoelmissa on 1700–1800-luvun vaihteessa Närpiössä rakennettu kompassi, jonka toiminta perustuu magneettikivisen navan päällä pyörivään tauluun.⁴ Maastossa liikkumiseen käytettiin pääasiassa kompasseja, joissa oli magnetisoitu neula ilmatäytteisessä rasiassa. Eri puolilla maailmaa tapahtuneen kehittelyn myötä keksittiin täyttää rasia nesteellä, mikä johti lopulta nykyaikaisen nestekompassin syntyyn 1930-luvun alussa. Keksinnöt ajoittuivat sekä Suomessa että Ruotsissa samoihin aikoihin. Suomessa kompassin kehitys henkilöityi keksijä Tuomas Vohloseen, joka sai patentin menetelmälleen valmistaa ilmatäytteitä nestekompasseja. Kysei-

nen kompassimalli tunnetaan parhaiten Suomen armeijan marssikompassina ja siitä tuli myös maailman mittakaavassa merkittävä keksintö. Vohlosen perustama kompassiyritys Suunto taas sai markkinajohtajan aseman 1930-luvulla voitettuaan tärkeimmät patenttioikeudenkäynnit, joita se kävi Physica Oy:tä vastaan. Myös Ruotsalainen Silva lisensoi ja valmisti Vohlosen kompassia.⁵

Maanpuolustajien jaloa urheilua

Suunnistustaidon opetus alkoi maanpuolustuksellisista tarpeista. Joukkojen liikuttaminen oikeaan paikkaan oli tärkeää, joten erityisesti upseerien tuli osata suunnistaa kompassin ja kartan avulla. Suomen osalta suunnistuskoulutus keskittyi upseeriston ohella pieniin erikoisosastoihin, jääkärikomennuskuntiin, jotka perustettiin Venäjän sotaministeriön määräyksestä 1880-luvun lopulla. Etusijalla jääkärikomennuskuntiin olivat urheilusta kiinnostuneet ja lukutaitoiset miehet. Jääkärikomennuskunnan miehistö oli ensimmäinen upseereja alempi ryhmä, jolle opetettiin kartanlukua ja kompassin käyttöä systemaattisesti. Taitoja harjoiteltiin pitkillä marssilla ja metsästysretkillä, joita tehtiin niin jalan, pyörällä kuin hiihtäen.⁶ Luonnollisesti joissain paikoissa retket muuttuivat ideoiksi kilpailemisesta. Sekä Ruotsissa että Norjassa käytiin ensimmäiset suunnistuskilpailut 1800-luvun viimeisinä vuosikymmeninä sotilaiden keskuudessa. On oletettavaa, että Suomi ei ollut tässä suhteessa poikkeava.⁷ Ensimmäisen sortokauden johdosta suomalaisten asevelvollisuus kuitenkin lakkautettiin ja suunnistuskoulutus jäi tauolle.⁸

Seuraavan kerran suomalaiset saivat osansa sotilaskoulutuksesta, kun miehiä liittyi jääkäriliikkeeseen ja lähti koulutukseen Saksaan. Suomeen palattuaan jääkärit osallistuivat vuoden 1918 sotaan ja monesta heistä tuli Suomen Sotaväen kantaupseereja. 1910-luvun lopulla perustettu Suojeluskuntajärjestö muodostui armeijan ohella tärkeäksi maanpuolustustyön tekijäksi, erityisesti liikuntakoulutuksen saralla. Suojeluskuntajärjestölle urheilutoiminnan tarkoitus oli erityisesti houkuttaa ihmisiä suojeluskuntiin. Liikunta nähtiin sotilaallisia kenttäharjoituksia houkuttelevampana toimintamuotona, joten erityisesti hiihto, pesäpal-

lo, mäkihyppy ja yleisurheilu sekä suunnistus muodostuivat oleelliseksi osaksi suojeluskuntien toimintaa. Linjaus oli onnistunut, sillä Suojeluskuntajärjestöstä kasvoi sotien välisenä aikana Suomen suurin kansalaisjärjestö. Luonnollisesti toimintaan veti puoleensa urheilun ohella muutkin syyt. Toisaalta Suojeluskuntajärjestön rooli vahvistettiin lailla, joten se erottui selvästi esimerkiksi urheilujärjestöistä.⁹

Suojeluskuntain voimistelu- ja urheilukomitea omaksui suunnistuksen erityisesti Lauri Pihkalan vaikutuksesta. Pihkala esitteli lajia nimeltä tiedusteluhihto, eli hiihtosuunnistus, komitean kokouksessa marraskuussa 1921. Tiedusteluhihto päätettiin hetimiten ottaa myös Suojeluskuntajärjestön ohjelmaan sekä kannustettiin lajin kokeiluihin paikallistasolla.¹⁰ Tiedusteluhihdon ongelmat nousivat heti 1920-luvulla esiin. Talvien lumimäärä vaihteli ja toisaalta, kun lunta oli, hiihtivät kilpailijat ensimmäisten tekemiä jälkiä pitkin. Kartanluku jäi sivuosaan. Juosten vastaavia olosuhdeongelmia ei ollut.¹¹

”Tiedustelukilpailussa ei kuolettavan yksitoikkoisesti laputtavilla ’maratoonareilla’ eikä treenarin valmentamilla, ohjeiden mukaan harjoittelevilla huippukyvyillä ole mitään voitonmahdollisuuksia, elleivät he samalla ole nopeatuumaisia, havaintokykyisiä ja johtopäätösten tekoon pystyviä yksilöitä”, *Suojeluskuntalaisen lehti* kirjoitti, ja jatkoi: ”Kun sinä toivoen ja epäillen, onnistuen ja pettyen viimein saat näkyviisi tarkastusaseman punaisen lipun, tuottaa tämä löytö sinulle ylenpalttista riemua, joka hälventää mielestäsi äskeisen harhateillä kiertelemisen ja sen aiheuttaman apean mielen...”¹²

Suojeluskunnissa ryhdyttiin kokeilemaan tiedustelujuoksua samoihin aikoihin tiedusteluhihdon kanssa. Onnistuneiden kokeilujen myötä sitä mainostettiin järjestön lehdissä, jolloin harjoitusten ja kilpailujen määrä alkoi kasvaa, ainakin alueilla, joilla karttoja oli saatavissa.¹³ Tiedustelujuoksuja ryhdyttiin järjestämään ympäri Suomen, mutta erityisesti Helsingin ja Tampereen lähistöllä, joissa sotilasohjaajat olivat aktiivisimpia lajin suhteen. Järjestön mestaruuskilpailuohjelmaan tiedustelujuoksu lisättiin vuonna 1925, ja samalla tiedusteluhihto pudotettiin sieltä pois. Hiihto jäi hiljalleen sivurooliin ja pääasiassa armeijan lajiksi sotiin asti.¹⁴ Tiedustelujuoksua ryhdyttiin kilpailujen ohella opettamaan erilaisilla kursseilla sekä aikuisille että nuorille.¹⁵

Tiedustelujuoksun rooli vankistui suojeluskunnissa läpi 1920–30-lukujen, koska laji oli luonteeltaan sotilaallisempi kuin esimerkiksi yleisurheilu. Suojeluskuntajärjestö ohjasi toimintaansa 1930-luvun vaihteesta alkaen yhä vahvemmin sotilastaitojen koulutukseen. Yleisurheilu poistettiinkin järjestön mestaruuskilpailujen ohjelmasta.¹⁶ Kilpatasolla tiedustelujuoksu, myöhemmin suunnistaminen, oli suojeluskuntien keskuudessa laajuudeltaan lähes hiihdon veroista. Esimerkiksi vuonna 1931 lajin mestaruuskilpailuun osallistui 189 kilpailijaa, kun saman vuoden hiihdon 20 kilometrin mestaruutta tavoitteli 197 kilpailijaa. Osallistujia tuli kaikkialta Suomesta.¹⁷ Suojeluskuntien suunnistusmestaruuskilpailut jatkuivat vuosittain aina sotiin saakka.

Paikallisella tasolla suunnistuskilpailuja järjestettiin vaihtelevalla innolla. Vuonna 1933 suojeluskunnat järjestivät yhteensä 691 kilpailua ja neljä vuotta myöhemmin 469. Suorituksia näissä kirjattiin 17 343 ja 14 841.¹⁸ Tapahtumien määrä laski hieman 1930-luvun aikana, mikä voi selittyä sillä, että siviileille suunnattujen, urheiluseurojen järjestämien tapahtumien määrä alkoi nousta.

Siviilitkin suunnistavat

Suunnistus levisi suojeluskuntien ja armeijan ulkopuolelle 1920–30-lukujen aikana. Käytännössä lajin levittäminen tapahtui siviilipuolella kolmen ryhmän, opiskelijoiden, retkeilyjärjestöjen sekä urheiluseurojen keskuudessa, joskin näissä ryhmissä toimi osittain samoja henkilöitä.

Ensimmäisenä suunnistuksen ottivat omakseen opiskelijat. Suomen Akateeminen Urheiluliitto liitti suunnistuksen ohjelmaansa 1920-luvun puolivälissä, samoihin aikoihin kuin Suojeluskuntajärjestö. Lajin leviämisen taustalla oli luonnollisesti se, että osa akateemisesta väestä oli kadetteja, joille suunnistus oli tuttu laji armeijasta. Toisaalta lajin levittämistä opiskelijoiden pariin edesauttoi Lauri Pihkala, joka toimi Akateemisen Urheiluliiton puheenjohtajana. Opiskelijoiden joukossa oli henkilöitä, jotka olivat osallistuneet vuosina 1924–25 kahteen pieneen suunnistuskilpailuun, jotka ruotsalainen valmentaja Gösse Holmer järjesti Svenska Finlands Idrottin Helsingin piirin urheilijoille. Urheiluseurat eivät vielä innostuneet lajista laajemmin.¹⁹

Voimakkain opiskelijasuunnistuksen kasvu ajoittui 1930-luvun alkuun. Opiskelijoiden Helsingin seudulla järjestetystä vuosittaisesta massasuunnistuksesta kehittyi satojen osallistujien tapahtuma, joka ylitti tuhannen kilpailijan rajan 1930-luvun lopulla. Kilpailuihin osallistui sekä miehet että naiset.²⁰ Osaltaan kasvua selitti se, että urheilutoimittajat innostuivat tapahtumasta. Martti Jukolan ja muiden toimittajien syksyiset tarinat ”keltaisilta, upottavilta mättäiltä” loivat suunnistuksesta myönteisiä mielikuvia.²¹ Urheilutoimittajien kiinnostus lajia kohtaan tarkoitti sitä, että lajia ryhdyttiin pitämään oikeana kilpaurheiluna ja se alkoi saada näkyvyyttä suojeluskuntayhteyksien ja opiskelijalehtien lisäksi urheilulehdissä, kuten *Suomen Urheilulehdessä*, *Idrottsbladetissa* ja *Urheilussa*.

Urheiluseurat lämpenivät suunnistukselle 1930-luvulla. Vuonna 1930 Gräsvikens IF (myöhemmin IK Örnen) järjesti jäsenilleen suunnistuskilpailun.²² Seuraavana vuonna jäsenkilpailuihin innostuivat myös Helsingin Toverit sekä Helsingin IFK.²³ Pääkaupunkiseudun seurat alkoivat ottaa mittaa toisistaan seuraotteluissa, kun laji oli useamman seuran ohjelmassa.²⁴ Pääkaupunkiseudun ulkopuolisiin seuroihin laji tarttui voimakkaimmin Tampereen seudulla, jossa Tampereen Pyrintö aloitti suunnistustoiminnan vuonna 1932. Käytännössä Pyrinnön vahvat suojeluskuntayhteydet tarkoittivat sitä, että seuran jäsenistö oli suunnistanut aiemminkin. Pyrinnössä lajia edisti erityisesti everstiluutnantti Aaro Pajari, joka työskenteli aiemmin suojeluskuntain yliesikunnassa Lauri Pihkalan kanssa. Tämä ei ainakaan vähentänyt kartoista kiinnostuneen Pajarin innostusta lajiin.²⁵

Tampereen Pyrinnön aktiivien tavoitteena oli saada laji virallisesti Suomen Urheiluliiton alaisuuteen. Seuran ehdotus hyväksyttiin talvella 1934–35, jolloin liittoon päätettiin perustaa suunnistamisvaliokunta. Valiokunnan muodostivat Olli Veijola, Juho Lagus sekä suomenruotsalainen aktiivi Leo Löf, joka teki töitä lajin eteen sekä SFI:n, HIFK:n että nyt Urheiluliitonkin riveissä.

Organisointiprosessissa oli taustalla myös Lauri Pihkala, joka olisi halunnut lajin, sen urheilullistamisesta huolimatta, sisältävän edelleen sotilaallisia tehtäviä, kuten matkan mittausta ja etäisyyden arviointia. Pihkala jäi vähemmistöön, kun erityisesti vaikutusvaltainen Löf korosti lajin pitämistä puhtaana suunnistuksena.²⁶ Lajin virallistaminen tarkoiti-

ti, että Urheiluliiton alaiset Suomen mestaruuskilpailut alkoivat vuodesta 1935. Ruotsinkieliset ottivat Löfin johdolla lajin viralliseen ohjelmaan ja aloittivat mestaruuskilpailut jo edellisenä vuonna.²⁷

Virallisen kilpaurheilun aloittaminen ei tarkoittanut kuitenkaan lajin harrastajamäärän räjähdysmäistä kasvua. Urheiluseurojen suunnistustoiminta jäi 1930-luvulla varsin pienimuotoiseksi. Vuosittaisia kansallisia kilpailuja järjestettiin vain kourallinen vuoteen 1939 mennessä. Huippuvuosi oli juuri vuonna 1939, jolloin järjestettiin viisi kansallista kilpailua. Organisoituvaa laji otti nopeasti haltuun modernin urheilun piirteitä, kuten standardoinnin ja byrokratian.²⁸ Tämä tapahtui sääntelyllä ja koulutuksella. SUL:n suunnistamiskurssit aloitettiin Vierumäen urheilupuistolla vuonna 1935, ja alueelliset ratamestarikurssit käynnistettiin vuonna 1938.²⁹ Lajin kannalta oli ensiarvoisen tärkeää säilyttää hyvät suhteet muihin metsien käyttäjiin ja maanomistajiin. Esimerkiksi keväällä 1939 järjestettiin Uudenmaan ensimmäinen maanomistajien, metsästyoikeudenhaltijain ja suunnistajien neuvottelutilaisuus. Tapaamisen tärkein päätös oli vähentää kevätkilpailuja erityisesti lintujen pesinnän takia.³⁰

Käytännössä suunnistushenkiset ihmiset vaikuttivat jakautuvan kahdelle aatteelle. Ensimmäisten mielestä suunnistus oli kilpailua aikaa vastaan, toisten mielestä lähinnä retkeilyä kartan kanssa. Pitkät kävelyretket olivat suosittuja esimerkiksi Helsingissä ja kisajärjestäjät reagoivatkin tarjoamalla kilpailuissa erikseen kilpa- ja retkisarjat, joilla annettiin jokaiselle mahdollisuus suunnistaa haluamallaan tyyllillä.³¹ Retkisuunnistajia oli huomattavasti enemmän urheiluseurojen ulkopuolella. Esimerkiksi partiolaisten keskuudessa suunnistaminen oli ollut tärkeä taito partion Suomeen tulosta saakka. Erilaiset retkeilyjärjestöt, kuten Suomen Opintoretkeilyliitto, järjestivät omia kilpailujaan ja karttaretkiään.³² Suunnistus levisi myös työpaikkojen harrastukseksi. Näkyvin toimija oli helsinkiläisten työpaikkojen urheiluyhdistys Urheilu-Propaganda-Idrott (UPI), joka järjesti 1930-luvun puolivälistä alkaen kilpailuja jäsenilleen.³³ Työväen Urheiluliitto ei ottanut suunnistusta ohjelmaansa vielä 1930-luvulla. Todennäköisesti työläisurheilijat osallistuivat juuri UPI:n ja retkeilijöiden suunnistustoimintaan sekä järjestivät epävirallisia suunnistusharjoituksia myös omissa seuroissaan.

Helsingin piirin lotat suunnistamassa. (Kuva Pentti Poutiainen, teoksessa *Suuri Suunnistusteos I*)

Suomen mestaruuskilpailuihin osallistuneet suunnistajat olivat merkittäviltä osin suojeluskuntalaisia. Yli puolet kymmenen parhaan joukkoon sijoittuneista miehistä osallistui suojeluskuntien mestaruuskilpailuihin. Suojeluskuntien suunnistustoiminta antoi selvästi eväitä suunnistuksen harjoittamiseen kilpailullisessa mielessä.³⁴ Ylipäätään suojeluskuntien suunnistustoiminta oli maantieteelliseltä kattavuudeltaan sekä osallistujamääriltään selkeästi siviilisuunnistusta laajempaa ennen toista maailmansotaa. Sukupuolten osalta laji näyttäytyi kohtuullisen tasa-arvoisena, sillä kansallisissa kilpailuissa oli sarjat sekä miehille että naisille. Ensimmäinen naisten suunnistuskurssi saavutti suuren suosion vuonna 1937.³⁵ Lotat järjestivät suunnistuksia maanpuolustushengessä. Toisaalta SM-kilpailuista naisten sarja puuttui aina vuoteen 1945 saakka.

Sota-aika lisää suunnistamista

Syksyn 1939 edetessä maailmanpolitiikan myrsky alkoi kiihtyä. Myös suunnistajat huomasivat tämän konkreettisesti, kun Lahden Suunnistajien järjestämää SM-kilpailua piti siirtää Nastolan junaseisakkeen tun-

tumaan. Alkuperäiseen maastoon miehet olisi kuljetettu autoilla. Koska bensiinin saatavuudesta ei ollut varmuutta, jouduttiin tyytymään junalla saavutettavaan maastoon. Samaan aikaan suunnistusväellä oli haave suuren kansainvälisen kilpailun järjestämisestä Helsingin vuoden 1940 olympiakisojen yhteyteen. Tämä sopi kisojen järjestelykomitealle, ja järjestelyt olivat hyvässä vauhdissa vuonna 1939.³⁶ Suunnistuskisan suojelijaksi saatiin sotamarsalkka Carl G. E. Mannerheim, mikä kuvasi lajin arvostusta armeijan johdossa.³⁷ Järjestelyt keskeytyivät, kun miehiä alettiin kutsua ylimääräisiin kertausharjoituksiin sodanuhan muuttuessa painostavammaksi. Urheilutoiminta hiipui ja miehet siirtyivät marssikompassit mukanaan kohti itärajaa.

”Suunnistamistaito on aivan välttämätön itäisen rajaseutumme laajoissa metsissä. Sotilaittemme menestykset korpitaisteluissa riippuvat suurelta osaltaan siitä, että joukossa löytyy aina muutama mies, joka jotenkuten pystyy käyttämään karttaa ja kompassia.”³⁸

Suunnistustaitoisista miehistä oli selvä pula, sillä itärajan tuntemattomissa korpimaastoissa liikkuminen oli vaativaa. Sotatoimien myötä havaittiin miehistöllä olevan puutteita erityisesti suunnistustaidossa ja marssikestävyudessa, vaikka miehet venyivätkin kovissa paikoissa. Tal-

Suunnistajat metsäteillä Syvärin loholla Posarissa 1942. (SA-kuva)

visodan päätyttyä puolustusvoimia organisoitiin uudelleen ja nostomiesten peruskoulutuksessa kiinnitettiin entistä enemmän huomiota marssimiseen sekä suunnistustaidon opettamiseen.³⁹ Ennen sodan jatkumista reilun vuoden jälkeen ei suunnistusosaamisessa armeijatasolla ehtinyt tapahtua merkittäviä muutoksia. Käytännössä armeijan oman koulutus toiminnan ohella oltiin kansalaisjärjestöjen tekemän suunnistuskoulutuksen varassa. Kansalaisjärjestöjen tekemä suunnistusopetus osoitti näin arvonsa.

Sodissa kuoli vuosina 1939–1945 noin 95 000 suomalaista, mukana lukuisia aktiivisuunnistajia. SM-kilpailuissa mitaleille yltäneistä suunnistajista kaatuivat ainakin kersantti Paavo Hytti (20.12.1939), kersantti Göran Englund (7.3.1940), alikersantti Bertel Lönnqvist (1.8.1941), vänrikki Carl-Edvard Borg (31.8.1941), luutnantti Hjalte Syrjänen (17.9.1941), vänrikki Runar Alldén (31.10.1941) sekä kapteeni Erkki Tikkanen (1.5.1942).⁴⁰ Hytti ja Lönnqvist olivat vuoden 1939 henkilökohtaisen SM-kisan kärkikaksikko. Suomessa vierailut norjalainen huippusuunnistaja Finn Jespersen, joka oli kolmas Norja-Ruotsi -maaottelussa 1939, menehtyi kuninkaallisten ilmavoimien lentäjänä Normandian maihinnousussa.⁴¹ Huomattava määrä kärkisuunnistajista vaikuttaa kuolleen jatkosodan hyökkäysvaiheessa, vuoden 1941 syksyllä. Hyväkuntoiset ja suunnistustaitoiset miehet olivat niitä, jotka johdattivat joukkoja oikeaan suuntaan niiden etuosissa.

Sodalla oli suora vaikutus joidenkin seurojen toimintaan. Esimerkiksi Lönnqvist ja Borg olivat molemmat Grankulla IFK:n, yhden suunnistuksessa menestyneimmän seuran kantavia voimia. Borg oli järjestötasolla aktiivi ja vastasi merkittävästi vuoden 1940 ”olympiasuunnistuksen” valmisteluista. Tampereen Pyrinnön eritasoisia suunnistajia menehtyi noin kaksikymmentä. Seuran paras suunnistaja Heikki Kirjavainen menetti toisen jalkansa.⁴²

Vuodet 1939–45 eivät olleet itärajalla pelkkää sotimista. Varsinkin asemasotavaiheessa erilainen viihdytystoiminta, voimistelijoiden ja näyttelijöiden kiertueet sekä ensin spontaanisti alkanut urheilu, tarjosivat lepoa. Pelkästään heinäkuussa 1942 kirjattiin kenttäarmeijassa 2 350 virallista kilpailua eri lajeissa. Palkinnoiksi jaettiin esimerkiksi mitaleja ja kompasseja. Syksyn 1942 aikana viihdytystoimisto toimitti rin-

tamalle urheilukäyttöön muun muassa 275 jalkapalloa, 122 pesäpalloa, 77 pesäpallomailaa sekä 235 kompassia. Vuoden 1943 aikana kompassia toimitettiin 862. Kompassien määrä suhteessa muihin välineisiin oli suhteellisen suuri – voi olettaa, että niitä hyödynnettiin urheilun ohella eturintamalla, toisin kuin vaikka keihäitä ja kuulia.⁴³

Suunnistuskilpailuja armeijan piirissä järjestettiin suhteellisen paljon, koska niillä nähtiin viihteen lisäksi myös koulutuksellista arvoa. Yleisurheiluvallmentajana tunnettu Paavo Karikko epäili, että sotilaslajit, kuten marssiammunta ja suunnistaminen olivat liian arkisia, jotta ne virkistäisivät miehiä. Hän kyseenalaisti, oliko järkeä kuluttaa sotilaskalkineita tällaiseen toimintaan.⁴⁴ Karikon mietteistä huolimatta armeijan sisäisiä suunnistuskilpailuja järjestettiin laajasti, vaikka karttojen saatavuus oli välillä heikko. Usein piirrettiin kartta itse peitepiirroksena.⁴⁵

Pojat, suunnistakaa!

Armeijan ohella maanpuolustustaitoja haluttiin kehittää erityisesti lasten ja nuorten keskuudessa. Suojeluskuntien organisoima nuorisotyö nimettiin sotilaspoikatoiminnaksi ja siten haluttiin häivyttää toiminnan yhteyttä suojeluskuntiin. Sisällissodan jälkeen ajatus suojeluskuntiin liittymisestä oli vasemmistolaisille vastenmielinen. Sotilaspojat kuulostivat neutraalimmalta. Etenkin sota-aikana tapahtuneen kansan yhdentymisen myötä sen toimintaan liittyi lapsia ja nuoria kaikista kansanryhmistä. Koulutuksen keskeinen tavoite oli opettaa liikuntataitoja, kuten uintia, mutta erityisesti kompassin käsittelyä ja kartanlukutaitoa. Pojat toimivat monesti kotijoukkojen lähettitehtävissä.⁴⁶

Sotilaspoikien kilpailutoiminta oli paikallista, alueellista ja valtakunnallista. Mestaruuskilpailut jaettiin kolmeen tapahtumaan: talvi-, kesäurheilu- ja suunnistusmestaruuskilpailuihin. Mestaruuskilpailuihin karsittiin osallistujat paikallisissa kisoissa. Esimerkiksi vuonna 1942 sotilaspoikien suunnistuskilpailuja järjestettiin 689, joihin osallistui yhteensä 17 877 henkilöä. Vastaavasti vuonna 1943 kilpailuja oli 1 182 ja osallistujia 20 817. Määrät olivat merkittäviä. Hiihtokilpailuihin osal-

listui samoina vuosina 40 468 ja 33 957 henkeä. Suunnistus oli yleisurheilun jälkeen kolmanneksi suurin laji – suurempi kuin jalkapallo tai pesäpallo.⁴⁷

Alle 17-vuotiaiden parhaimmisto kokoontui ensimmäistä kertaa suunnistusmestaruuskilpailuihin Hämeenlinnan Aulangolla lokakuussa 1941. Kilpailuihin osallistui karsintojen parhaat pojat koko maasta: 124 poikaa 31 suojeluskuntapiiristä. Suunnistuksen ohella tehtävinä oli kuljetun matkan ja annetun suunnan arviointia sekä oijustamista eli kompassisuunnassa kulkemista. Viimeistä kertaa sotilaspojat kilpailivat suunnistuksessa syyskuun lopussa 1944 Harvialan ja Turengin välisessä maastossa. Kisaan osallistui 34 piiriä, vain kaksi itäisintä ei ollut edustettuna. Mielenkiintoisen asiasta tekee se, että Suomen ja Neuvostoliiton solmiman Moskovan välirauhan 19.9.1944 mukaisesti sotilaallisluontoiset järjestöt, kuten Suojeluskuntajärjestön organisaatiossa toimineet sotilaspojatkin, tuli lakkauttaa välittömästi. Käytännössä asiassa viivyteltiin, koska järjestön lakkauttamiseksi tuli säätää laki. Suojeluskuntien ja niiden kannatusyhdistysten sekä kerhojen toiminta loppui Neuvostoliiton painostamana vasta talvella. Toisaalta sotilaspoikien toimintaa ei ollut kovin paljoa, sillä suuri osa sotilaspoikajohtajista oli joutunut lähtemään rintamalle kesän ja alkusyksyn taisteluihin⁴⁸

Osa nuorista siirtyi luontevasti Suomen Poikaurheiluliiton tapahtumiin sotilaspoikakisoista. Liiton ensimmäinen poikain suunnistamispäivä järjestettiin 22.10.1944 Keravalla. Kilpailut pidettiin pelkkänä suunnistamisena, mitä korostettiin kilpailukutsussa. Todennäköisesti siksi, että tapahtuman haluttiin näyttävän epäsoitilaalliselta. Ei liene satumaa, että Poikaurheiluliiton toiminta laajeni samalla kun soitilaalliset nuorisojärjestöt lakkautettiin. Sotilaspoikien ja Poikaurheiluliiton ohella myös partiolaiset järjestivät omia kilpailujaan samalle kohderyhmälle. Monissa sotilaspoikaosastojen viimeisissä kokouksissa oli kehoitettu liittymään juuri partioon.⁴⁹

”Edellisten ohella suunnistuksen osuus kasvoi sodan aikana myös kouluissa. Oppikoulujen Urheiluliitto, joka tunnetaan nykyään Koululiikuntaliittona, otti suunnistuksen ohjelmaansa vuonna 1943. Helsingin oppikoulujen urheiluliitto oli järjestänyt kilpailuja jo vuodesta 1940. Valtakunnallisen liiton otettua lajin ohjelmaan, se tuotiin kouluihin yhä

Saimaan Sotilaspoikien suunnistuskilpailujen osallistuja lähdössä matkaan ilman kenkiä syksyllä 1944. (Kuva Suomen Urheilumuseo)

vahvemmin urheilullisesta näkökulmasta. Kouluissa oli tietysti leikitty erilaisia sotilaallisia maastoleikkejä jo 1930-luvulla. Koululaisten ensimmäiset mestaruuskilpailut käytiin marraskuussa 1943 ja toiset kilpailut piti järjestää vuonna 1944. Sodan loppuvaiheiden takia kilpailut siirrettiin ja lopulta peruttiin kokonaan. Toista kertaa kilpailtiin vasta helmuntaina vuonna 1945. Kilpailut ovat jatkuneet vuosittain nykypäivään saakka.⁵⁰

Pojille suunnattu suunnistustoiminta innosti lapsia ja nuoria suunnistamaan ympäri Suomen. Tytöt pääsivät lajista osallisiksi esimerkiksi pikkulottien (myöhemmin lottatyttöjen), koululiikunnan ja partion piirissä. Nämä sodan aikana suunnistustaidon perusteet oppineet nuoret

olivat sotien jälkeen juuri niitä innokkaita aktiiveja, jotka olivat perustamassa uusia suunnistuksen erikoisseuroja sekä yleisseurojen suunnistusjaostoja, joihin Suunnistamisliiton nopea kasvu perustui.

Urheiluliiton alainen kansallinen kilpailutoiminta jatkui vakaana läpi sotavuosien. Vuosittaisista SM-kilpailuista pitämättä jäivät vuosien 1939, 1941 ja 1942 viestikilpailu sekä vuoden 1942 henkilökohtainen kilpailu. Kansallisia kilpailuja järjestettiin vuosittain noin viidet, mikä oli keskimäärin enemmän kuin ennen sotaa. Innokkaita ja osaavia kilpailujen järjestäjiä ei ollut vielä laajalti, joten tietyt seurat olivat aktiivisimpia. Esimerkiksi Helsingin Toverit järjesti kansallisen kilpailun vuosina 1938, -39, -41 ja -43 sekä SM-kilpailut syksyllä 1944. Tampereen seudulla aktiivisimpia olivat Epilän Esa sekä Tampereen Rämpijät ja Retkeilijät. Jälkimmäisten järjestämä kahden peninkulman suunnistus oli yksi sotavuosien kohokohdista, ja samalla ensimmäinen vakiintunut yliptikän matkan kilpailu.⁵¹ Kansallisten kilpailujen osanottomäärät vaihtelivat muutamien satojen molemmin puolin. Pienempiä olivat piirinmestaruuskilpailut, joissa saattoi olla vain puolisen sataa kilpailijaa. Suurimpia kansallisia kisoja olivat Tampereen seudulla järjestetyt rintamalta lomilla oleville miehille suunnatut asevelikilpailut, joissa osallistujia oli noin 350.⁵² Asevelikilpailujen ohella uusi sodan aiheuttama ilmiö oli invalidiurheilu. Ilmeisesti ensimmäinen invalidien suunnistamiskilpailu järjestettiin Tampereen Kaupinjalla toukokuussa 1944.⁵³

Massojen lajiksi sotimalla

Suunnistuksen nopeaa kasvua 1940-luvun puolivälissä massojen urheilulajiksi selittää usea eri tekijä. Maastossa liikkuminen on ollut luontaista suomalaiselle maaseudun väelle. Kaupunkeihin muuttaneet ovat jatkaneet maastoretkiään esimerkiksi viikonloppuisin, osa karttoja käyttäen. Eryteisesti armeijassa koulutettu upseeristo ja tiedustelijat hallitsivat suunnistuksen teorian ja käytännön 1800–1900-lukujen vaihteessa, kunnes koulutukselle tuli loppu sortokausien myötä. Itsenäistymisen jälkeen

koulutus jatkui Suomen omassa sotaväessä, vaikkakin vanhoja venäläisiä topografikarttoja käyttäen.

Opiskelijat, miehet ja naiset, innostuivat lajista suojeluskuntien rinnalla. Samat ihmiset liikkuivat osittain molemmissa joukoissa. Opiskelijoille suunnistaminen oli enemmänkin iloista retkeilyä kuin maanpuolustushengessä tehtyä kouluttautumista. Opiskelijakilpailut kasvoivat suuriksi kilpailuiksi mihin tahansa muuhun lajiin verrattuna. Suojeluskunnissa suunnistus sai arvostetun aseman sen sotilaallisen luonteen vuoksi, vaikka sen harjoittamista häyttasi puute laadukkaista kartoista suuressa osassa Suomea. Välineongelmaa pienensi luotettavan marssikompassin kehitys 1930-luvun puolivälissä. Urheiluseuroissa suunnistuksen kasvu keskittyi erityisesti Helsingin ja Tampereen seuduille, joissa molemmissa taustalla oli runsaasti suojeluskuntalaisia.

Olenneisimmaksi osaksi suunnistuksen kasvua muodostui lopulta sota-aika, jolloin suunnistuksen määrää lisättiin sekä peruskoulutuksessa että kenttäarmeijan arjessa. Samaan aikaan sotilaspoikatoiminta kasvoi voimakkaasti. Poikien keskeinen liikuntakoulutuksen muoto oli suunnistus. Vaikuttaa siltä, että kaikista sodan varjopuolista huolimatta suunnistus hyötyi sota-ajasta. Kaatuneiden tilalle tuli suuri joukko lajista innostuneita nuoria, kompasseja valmistettiin niin paljon kuin kerittiin ja sotilastopografit sekä maanmittauslaitos piirsivät entistä tarkempia karttoja, joita suunnistajat pystyivät hyödyntämään sotien jälkeen. Suunnistuksen erikoisliiton perustamisen ohella ruotsinkieliset järjestäytyivät Finlands Svenska Orienteringiin, ja Työväen Urheiluliitto otti lajin valikoimiinsa kesällä 1945. Suunnistuksesta oli innostunut sotien aikana ihmisiä kaikista kansanryhmistä. Samalla välineet ja olosuhteet lajille olivat parantuneet, koska niillä oli maanpuolustuksellista merkitystä. Suunnistus kuului sodan voittajiin.

LÄHTEET

Arkistolähteet

Suomen Urheilumuseon arkisto (SUa)

Allan Karin arkisto

Helsingin Toverit

Suomen Olympiakomitea

Suomen Suunnistamisliitto (myöh. Suunnistusliitto, SSL) arkisto

Suomen Urheiluopisto

Suojeluskuntajärjestö

Svenska Finlands Idrott

Lehdet

Helsingin Sanomat

Hufvudstadsbladet

Idrottsbladet

Kannaksen vartio

Pohjolan vartio

Rajan turva

Suojeluskuntalaisen lehti

Suomen Urheilulehti

Urheilu

Ylioppilaslehti

Kirjallisuus

- Arponen, A. & Kasila, M. & Peltola, V.-M. 2014. *He antoivat kaikkensa – Viime sodissa menehtyneet suomalaiset mestaurheilijat*. Bookwell: Juva.
- Berglia, K. et al. 1987. *Orienteringsidretten i Norge gjennom 90 år*. Grytting As: Orkanger.
- Elfström, P. ym. 1988. *Självväld väg i okänd mark. En jubileumsbok*. Centraltryckeriet: Borås.
- Guttman, A. 1978. *From Ritual to Record: The Nature of Modern Sports*. Columbia University Press: New York.
- Järvinen, L. & Huuhtanen, U. 1995. *Liikuntakasvatus Suomen Puolustusvoimissa jatkosodan aikana*. Raahen Kirjatyö Oy: Raahen.
- Kari, A. 1955. *Suomen Suunnistamisliiton 10-vuotis Rasti*. Keravan Kirjapaino: Kerava.
- Lammi, E. 2002. *Liike ja tuli. Urheilu maanpuolustuksen ja maanpuolustus urheilun tukena*. Karisto Oy: Hämeenlinna.
- Liljeström, L.-O. ym. 1983. *Idrottsklubben Örnens r.f. 1933–1983*. Nykypaino Oy: Helsinki.
- Niemelä, O. 1998. *Suomen karttojen tarina 1633–1997. Näin Suomi kartoitettiin*. Karttakeskus Oy: Helsinki.
- Nikkanen, K. 2006a. *Huutava kompassin puute*. Vohlonen ottaa suunnan -näyttelyn käsikirjoitus. Patentti- ja rekisterihallituksen Innogalleria.
- Nikkanen, K. 2006b. *Tommo – kertomus keksijästä*. Vohlonen ottaa suunnan -näyttelyn käsikirjoitus. Patentti- ja rekisterihallituksen Innogalleria.
- Nykysuomen sanakirja*, 1959.
- Pirhonen, P. 1977. *Suomalaisia sotilaspoikia – Oravakomppanioista it-pattereille*. Arvi A. Karisto Oy: Hämeenlinna.
- Puranen, E. 2001. *Poikasotilaista sotilaspoikiin*. Kirjapaino Saarijärven Offset Oy: Saarijärvi.
- Rautiainen A. (toim), ym. 2012. *Jokamiehenoikeudet ja toimiminen toisen alueella. Lainsäädäntöä ja hyviä käytäntöjä*. Ympäristöministeriö: Suomen Ympäristö 30 / 2012. Edita Prima Oy; Helsinki.
- Retkeilyn opas, 1937. *Suomen Opintoretkeilyliitto*. WSOY: Helsinki.
- Salimäki, H. 2000. *Isänmaan ja urheilu-uskon mies – Lauri Pihkala modernin urheiluaatteen esitaistelijana*. SKS: Helsinki.
- Selén Kari: Itsenäisen sotilaspoikajärjestö? HAİK 3/2006

- Tienari, A. 1946. *Tampereen Pyrintö 1896–1946. Historiallinen katsaus Hämeen heimon suurimman urheiluseuran moninaisiin vaiheisiin puolen vuosisadan aikana*. Tampereen Kirjapaino-osakeyhtiö, Tampere.
- Uola, M. 1999. ”Suomi sitoutuu hajottamaan...” *Järjestöjen lakkauttaminen vuoden 1944 välirauhansopimuksen 21. artiklan perusteella*. Suomen Historiallinen Seura: Helsinki.
- Upi 30 vuotta 1954*. Puulaakin puolesta. Muistiinpanoja Helsingin toiminnien ja virastojen yhteisen urheiluseuran Urheilu-Propaganda Idrotin UPI:n toiminnasta kolmekymmen-vuotistaipaleella 1925 – 1954. <<http://www.upi.fi/>>
- Vasara, E. 1997. *Valkoisen Suomen urheilevat soturit. Suojeluskuntajärjestön urheilu- ja kasvatustoiminta 1918–1939*. Bibliotheca historica 23.

Viitteet

- 1 Suomen Urheilumuseon arkisto (SUa), Suomen Suunnistamisliitto (SSL), hallinnolliset pöytäkirjat, vuosikokous 17.11.1946.
- 2 Rautiainen ym. 2012, 128–132.
- 3 Niemelä 1998.
- 4 Kansallismuseo, kuukauden esine <http://www.kansallismuseo.fi/fi/kansallismuseo/kokoelmat/kuukauden-esine-2008/kompassi> > luettu 11.7.2016.
- 5 Nikkanen 2006a; Nikkanen 2006b; Korkein oikeus, ennakkoratkaisu KKO 1943-II-203, 9.9.1943; Kansalliskirjasto, pienpainatekokoelma, ”varoitusta Tuomas Vohlonen 20.3.1936”.
- 6 Lammi 2002, 42–45, 78–79.
- 7 Berglia 1987; Elfström ym. 1983.
- 8 Lammi 2002.
- 9 Lammi 2002; Vasara 1997.
- 10 SUa, Suojeluskuntajärjestö, pöytäkirjat, urheiluohjaajien kokous, 6.–8.11.1921; sama, 9.12.1922; Suomen Urheilulehti (SU) 10.2.1921, ”Mihin suuntaan hiihdon harjoittaminen on meillä ohjattava”, Lauri Pihkala.
- 11 SU 30.1.1922, ”Uusi kilpailumuoto hiihdossa ja murtomaajuoksussa”, V. T.; Lumiolosuhteista esim. *Kannaksen vartio* 1.5.1925 ja *Pohjolan vartio* 1.4.1924.
- 12 *uojeluskuntalaisen lehti* 18.1.1923.
- 13 SUa, Allan Karin arkisto, ko 1, käsikirjoitus, ”Suunnistamistaidon levittämisen alkuvuodet Suomessa suojeluskuntajärjestön kautta sekä jälkiarvostelua ja arviointia.” Kirjoittajana todennäköisesti Niilo Tammisalo tai Kustaa Levälähti.

- 14 SUa, Suojeluskuntajärjestö, kilpailutulokset, tiedustelujuoksukilpailut Jyväskylässä 18.10.1925; *Suojeluskuntalaisen Lehti* 24.10.1925, ”Suojeluskuntajärjestön tiedustelujuoksukilpailut Jyväskylässä 18.10.1925.”
- 15 Esim. *Rajan turva* 1.9.1929, ”Urheilupuolen kurssit Ruskealassa.”
- 16 SUa, Suojeluskuntajärjestö, pöytäkirjat, urheiluohjaajien kokous, 4.10.1926; sama, 19.–20.10.1931.
- 17 SUA, Suojeluskuntajärjestö, kilpailutulokset, 1931.
- 18 SUa, Suojeluskuntajärjestö, toimintakertomukset 1933 ja 1937; *Vasara* 1997, 472–477.
- 19 *Ylioppilaslehti* 9.4.1927 ja 26.11.1928. Pihkalasta esim. Salimäki 2000.
- 20 *Urheilu* 9.11.1938, ”Yli 1000 osanottajaa Akateemisissa massasuunnistamiskilpailuissa.”
- 21 Esim. SU 5.10.1931 ja 12.10.1931; *Helsingin Sanomat* 6.4.1935, ”SAUL:n maastoilukilpailut akateemisen massaurheilun voimannäyte.”
- 22 Liljeström ym. 1983, 35.
- 23 SUa, Helsingin Toverien arkisto, jäsenlehti 5/1931, ”Jäsentenväliset tiedustelujuoksukilpailut”, *Hufvudstadsbladet* 2.12.1931.
- 24 Esim. *Idrottsbladet* 17.11.1932.
- 25 Tienari 1946, 338–345; Salo 1996.
- 26 Kari 1955, 33; Löf, 20-21.
- 27 SUa, SFI arkivet, årsberättelse 1934.
- 28 Modernin urheilun piirteistä esim. Guttman 1978.
- 29 *Urheilu* 4.5.1938; SU 9.5.1938, ”Suunnistamiskilpailut rajoitetaan keväisin ja kielletään tyyten hirviaikaan”; *Urheilu* 31.8.1938, ”Suunnistamiskilpailuissa pyritään yhdenmukaisuuteen.”
- 30 *Upi 30 vuotta 1954*.
- 31 ”Suunnistuskilpailuihin sittenkin”, nimim. Antura. < <https://espoonsuunta.fi/2015/06/23/suunnistuskilpailuihin-sittenkin-kuntosuunnistajan-pohdintaa-19/> > luettu 18.5.2016. Nimimerkin takaa löytyy kirjailija Antti K. Mäkelä, joka kirjoitti artikkeleita myös *Suomen Urheilulehteen* 1930-luvulla.
- 32 Esim. *Retkeilyn Opas* 1937, 294–300.
- 33 *Upi 30 vuotta 1954*.
- 34 Ristiinvertaukset Rantala 2016, julkaisematon.
- 35 SUa, Suomen Urheiluopiston arkisto, kurssien vieraskirjat 1937.
- 36 SUa, Suomen Olympiakomitean arkisto, XII Olympiakisojen järjestelytoimikunnan pöytäkirja 9.11.1939.

- 37 *Urheilu* 13.1.1939, ”Jalo metsien urheilu” – suunnistaminen Olympiakisojen näyttöslajiksi”; *Urheilu* 13.1.1939, ”Mitä Veijola asiasta nyt tietää”; *Ulkoilijoiden palsta* 23.4.1939.
- 38 *Urheilu* 7.10.1942.
- 39 Järvinen & Huuhtanen 1995, 12–14.
- 40 Arponen ym. 2014.
- 41 *Våre Falne* 1939–45, 497, Jespersen, Finn Varde, < <http://da2.uib.no/cgi-win/WebBok.exe?slag=lesbok&bokid=vaarefalne2> >, (Norjan sodissa kaatuneiden luettelot), luettu 4.5.2016.
- 42 *Urheilu* 10.10.1945, ”Suunnistamisreiteiltä”, Ilkka; Tienari 1946, 79–86.
- 43 Järvinen & Huuhtanen 1995, 24–47, 52.
- 44 *Urheilu* 29.4.1942.
- 45 Esim. *Urheilu* 4.11.1942; *Helsingin Sanomat* 11.11.1942.
- 46 Esim. Selén, Kari: ”Itsenäinen sotilaspoikajärjestö?”, *HAIK* 3/2006; Puranen 2001; Pirhonen 1977.
- 47 Puranen 2001, 350, 354–355.
- 48 *Urheilu* 29.10.1941, ”Sotilaspoikien ensimmäiset suunnistamismestaruuskilpailut Aulangon harjumaastossa”; *Urheilu* 23.9.1942; *Urheilu* 4.10.1944; Uola 1999, 82–84, 262–271; Puranen 2001, 453.
- 49 Esim. *HS* 22.11.1943, ”Partiolaisten suunnistuskilpailut”; *Urheilu* 4.11.1944; Puranen 2001, 455.
- 50 *HS* 7.11.1940; *Urheilu* 3.11.1943; *Urheilu* 17.11.1943; *Urheilu* 30.5.1945. SUa, Väinö Lahtisen arkisto, liikuntaleikit 1930-luvulla.
- 51 SUa, Helsingin Toverien arkisto, jäsenlehdet 1938–1944; *Urheilu* 1939–1945: Urheiluliiton kilpailukalenteri.
- 52 *Urheilu* 19.5.1943, 26.5.1943 ja 24.5.1944. *HS* 22.5.1944, ”J. Mattson voitti Tampereen asevelisuunnistamiset.”
- 53 *Urheilu* 24.5.1944.